

Välfärdsstaten ger välfärdsförluster

av Birgitta Swedenborg

Varför har vi en välfärdsstat? Svaret är givet: för att öka vår välfärd. Men följaktligen bör välfärdsstaten omhuldas bara så länge den faktiskt leder till välfärdsförbättringar. Och godtar vi det påståendet kan det vara dags att ompröva välfärdsstaten — för i verkligheten leder den snarare till att vi förlorar än vinner välfärd!

Det är en väl omhuldad myt att välfärdsstaten skapar välfärd. I den svenska debatten ses varje nedskärning av offentliga utgifter som ett hot mot "välfärden". Men välfärd produceras inte av politiker. De tillskapar inga nya resurser som kan användas för att höja medborgarnas materiella eller andliga välfärd. Vad politiker huvudsakligen gör är att *omfördela* välfärd.

Om inte skolor, sjukvård, trygghetsförsäkringar skapades och finansierades genom politiska beslut, så skulle de skapas och finansieras genom privata beslut. Men fördelningen skulle vara annorlunda. Den skulle styras både av vem som hade råd med och av vem som önskade dessa tjänster. Välfärdsstaten bygger på en medveten önskan att sätta båda dessa mekanismer ur spel. Människors inkomster ska inte få påverka deras möjlighet till god utbildning, sjukvård, barnomsorg. Inte heller ska deras individuella önskemål få styra hur man prioriterar mellan dessa utgifter (man får inte välja mindre barnomsorg eller pension i utbyte mot t ex sommarstuga).

Höjer omfördelningen välfärden?

Är denna omfördelning välfärdshöjande? I en viss mening är den det inte. Om man tar från A och ger till B, så minskar A's välfärd medan B's ökar. Om denna omfördelning är bra eller dålig beror på om man frågar A eller B. Det finns inget objektivt sätt att mäta vad som händer med den totala välfärden. Endast om inkomstöverföringen var frivillig — t ex en gåva eller frivillig välgörenhet — kan vi med bestämdhet säga att bådadas välfärd ökar.

Den demokratiska beslutsprocessen kan således i princip leda till att 51 procent av medborgarna röstar för ett parti som

lovar att (åtminstone netto) överföra inkomster till dem från de övriga 49 procenten. Beslutet baseras på politisk makt och är varken rättvist eller välfärdshöjande i någon allmänt accepterad mening. Är det så vi ska se välfärdsstaten? De flesta av oss känner på oss att det inte vore rätt, att det finns vad vi kan kalla "legitima" och "illegitima" inkomstöverföringar.

Okunnighetens slöja

Ekonomipristagaren James Buchanan hänvisade vid ett föredrag på IUI till filosofen John Rawls metod att hantera problemet analytiskt. "Legitima" inkomstöverföringar är sådana som alla — eller

nästan alla — skulle vilja stödja om de inte kunde identifiera sin egen position i livet, om de befann sig bakom en "slöja av okunnighet". Om ingen av oss vet om vi kommer att bli fattiga eller rika, sjuka eller friska, så kan vi enas om hur mycket inkomster som skulle överföras från rika och friska till fattiga och sjuka. Vi kan enas om vad vi tycker vore rättvisa spelregler. Men enigheten bryter samman så snart vi vet vilken grupp vi kommer tillhöra och då kommer vi vilja ändra reglerna till vår egen förmån. Det försöker vi också i den politiska processen.

forts på sid 39

Vi gör det ofta genom att åberopa rättviseargument. Det är t ex inte rättvist att studenter ska dras med studieskulder, att folk på landsbygden ska ha sämre service, att en viss grupp (t ex de som arbetar mer eller i oattraktiva yrken) ska ha en högre levnadsstandard än en annan grupp. Men skulle vi acceptera dessa argument om vi inte visste att vi var studenter, bodde på landsbygden, etc? Eller skulle vi säga — bakom okunnighetens slöja — att om människor har ett val mellan t ex att studera och inte studera så får de acceptera de förutsebara konsekvenserna av detta val? Skulle vi säga att om spelreglerna är rättvisa, så är vi också beredda att acceptera konsekvenserna som rättvisa?

Situationen kan liknas vid skillnaden mellan att fastställa regler för tennis (banans längd, nätet höjd) innan matchen börjar och att göra det under spelets gång. Om båda spelarna fann reglerna rättvisa innan spelet började, så accepterar vi även spelets utgång som rättvist. Vi skulle inte under pågående match acceptera den ene spelarens krav på att nätet — i rättvisans namn — borde sänkas.

En betydande del av den inkomstom-

fördelning som sker i välfärdsstaten bygger inte på principer som skulle kunna enas om bakom okunnighetens slöja. Det sker inte ens i huvudsak från de bättre till de sämre ställda utan mellan olika grupper med mer eller mindre lika inkomst, som i olika lägen har olika strategiska valjägarpositioner.

Förlorad välfärd

Dessa "illegitima" inkomstöverföringar är en välfärdsförlust i välfärdsstaten i den meningen att de strider mot medborgarnas grundläggande värderingar. Storleken av denna förlust är svår att kvantifiera. Vad som (i princip) går att kvantifiera är däremot de resurser som läggs ned på olika grupper i syfte att påverka detta noll- eller negativsummespel. Hit hör intresseorganisationernas verksamhet i vad som har kallats "the rentseeking society". Vad som också (i princip) går att kvantifiera är de effektivitetsförluster som uppstår p g a att inkomstöverföringar måste ske i form av till exempel jordbruksregleringar och platser i kommunal barnomsorg för att dölja det faktum att inkomsterna inte överförs från rika till fattiga utan kanske tvärtom. Vad som även (i princip) kan kvantifieras är de betydande effektivitetsförluster som är förenade med välfärds-

statens höga skattetryck.

Flertalet av dessa kostnader är dolda och uppfattas inte som kostnader. Men skulle de tas fram, summeras och vägas mot vad välfärdsstaten uppnår skulle kalkylen inte utfalla till den utbyggda välfärdsstatens förmån. I stället för en offentlig utgiftsandel — och ett skattetryck — på 65 procent av BNP som i dagens Sverige skulle vi leta oss mot ett välfärds-samhälle med en offentlig utgiftsandel på kanske 20 procent av BNP. I detta välfärds-samhälle skulle det finnas väsentliga uppgifter för stat och kommun (att producera kollektiva varor och tjänster) och inkomstöverföringar (från rika till fattiga, från friska till sjuka) och obligatoriska men privatfinansierade försäkringsskydd (för att förhindra att vissa åker snålsjuts på dem som tar sitt ansvar). Men för att komma dit skulle vi tvingas fundera över institutionella förändringar som kunde få den politiska processen att bättre återspegla *alla* medborgares legitima önskemål. ■

Ekon dr Birgitta Swedenborg är biträdande chef på Industrins Utredningsinstitut, IUI. Hon har bl a publicerat boken *Sveriges industri i utlandet 1982*.